

F L M I N M A R I B O R

Izhodišča za razvoj filmskega izobraževanja v Mariboru

Pripravil: konzorcij Film v Mariboru (Društvo za razvoj filmske kulture, Filmsko društvo Film Factory, Mitra - društvo za razvoj avdiovizualne kulture in medkulturnega dialoga, Zavod MARS Maribor, Zavod Pekarna Magdalenske mreže)

KAZALO	2
1 Uvod	3
2 Opredelitev problema	3
3 Opredelitev pojmov	6
3.1 Kulturna vzgoja, kulturno-umetnostna vzgoja in filmska vzgoja	6
3.2 Formalno, neformalno izobraževanje in priložnostno učenje	7
3.3 Horizontalno in vertikalno izobraževanje	7
4 Pomen filmske (kulturne) vzgoje za razvoj družbe	8
5 Filmska vzgoja v Evropi	10
6 Filmska vzgoja pri nas	12
6.1 Filmska vzgoja na nacionalni ravni	13
6.2 Primer dobre prakse Mestna občina Ljubljana	19
7 Filmska vzgoja in film v Mariboru	20
7.1 Neformalna izobraževanja, ki jih izvajajo NVO	20
7.2 Potencial neformalnega izobraževanja v kinodvoranah	23
8 Predlogi ukrepov	26
8.1 Predlog strategije in modela izobraževanja na področju filma v Mariboru	28
9 Viri	29

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA JAVNO UPRAVO

Publikacija je izdana v okviru projekta »Film v Mariboru: strateški razvoj filmskih festivalov, filmske vzgoje, filmske produkcije in kina v Mariboru«, ki ga sofinancira Ministrstvo za javno upravo Republike Slovenije v okviru Javnega razpisa za razvoj in profesionalizacijo nevladnih organizacij in prostovoljstva 2019.

1 Uvod

Konzorcij *Film v Mariboru: Strateški razvoj filmskih festivalov, filmske vzgoje, filmske produkcije in kina v Mariboru* je združenje petih nevladnih organizacij s področja filma v Mariboru, ki so se v letu 2019 uspešno prijavile na javni razpis Ministrstva za javno upravo *Razvoj in profesionalizacija nevladnih organizacij in prostovoljstva 2019*. Organizacije v konzorciju že vrsto let delujejo na omenjenih področjih in med seboj sodelujejo skozi izmenjave vsebin, recipročno produkcijsko, promocijsko in prostorsko podporo ter zagovorništvo na področju filma v Mestni občini Maribor (MOM). Združene v konzorcij, bolj učinkovito in usklajeno nagovarjajo potrebe, probleme in priložnosti, ki se v Mariboru pojavljajo na področju filmskega prikazovanja, filmske produkcije ter filmske vzgoje in izobraževanja. Konzorcij je za ta področja izdelal štiri dokumente¹, ki naj MOM služijo za oporo pri pripravi strateških občinskih dokumentov.

Dokument *Izhodišča za razvoj filmskega izobraževanja v Mariboru* nudi vpogled v pomen filmske vzgoje in izobraževanja za različne generacije ter identificira ovire in priložnosti za krepitev področja v Mariboru in širše.

2 Opredelitev problema

Filmska umetnost se že več kot 120 let razvija skozi različne žanre, oblike in platforme. Postala je dominantna umetniška forma 21. stoletja. A njeni kompleksnosti in kulturni raznolikosti, družbenemu, zgodovinskemu in umetniškemu pomenu navkljub, ostaja v evropskem izobraževalnem sistemu precej zapostavljena umetniška oblika (*A Framework For Film Education*, str. 3, 2015). “V današnjem času, pogosto opredeljenem s pojmom “civilizacija podobe”, predstavlja film eno najpomembnejših možnosti soočanja mladih s poglobitnimi elementi sodobne, vse bolj vizualizirane, kulture življenja. /.../ Zaradi vedno večje vloge filmskih in avdiovizualnih vsebin v sodobnem življenju, v množičnih medijih in novih socialnih omrežjih, film vpliva na doživljanje in razumevanje izjemno mnogoplastnega sveta.” (Šprah in drugi, str. 1, 2018). Nenavadno je torej, da si filmska vzgoja le stežka utira pot v kurikule formalnega izobraževanja in pomen izobraževanja o filmu v širšo družbeno zavest. Tudi v Sloveniji smo kljub obstoječi kakovostni filmsko-vzgojni ponudbi, ki jo v največji meri pripravljajo nevladne organizacije, priča relativno nizkemu zavedanju o pomenu filmske vzgoje za analizo družbenih, političnih in kulturnih dogajanj v sodobnem svetu.

¹ Predlog upravljalnega modela mestnega kina, Izhodišča za razvoj filmskega prikazovanja in festivalov v MOM, Izhodišča za razvoj filmskega izobraževanja v Mariboru, Izhodišča za razvoj filmske produkcije v Mariboru.

Britanski filmski inštitut (British Film Institute) je leta 2015 izdal publikacijo z naslovom *A Framework For Film Education* (Okvir za filmsko vzgojo in izobraževanje), ki je plod enoletnih raziskav in izmenjave izkušenj 25 strokovnjakov s področja filmskega izobraževanja, posameznikov s strani državnih filmskih agencij, kinematografov, univerz, nevladnih organizacij, šol in filmske industrije iz 20 evropskih držav. Z raziskavo so želeli utrditi teorijo, prakse in načela, ki stojijo za različnimi evropskimi izobraževalnimi dejavnostmi, jih poenostaviti in uskladiti, da bi dosegli ključno poslanstvo, ki se glasi: "Za film navdušiti in filmsko opismeniti prebivalce Evrope, da bodo lahko skozi vsa življenjska obdobja uživali, razumeli, ustvarjali, raziskovali in delili film v vseh oblikah ter dostopali do kakovostne filmske produkcije." (*A Framework For Film Education*, str. 3, 2015)

V dokumentu so opredelili, da je cilj filmskih izobraževanj, da udeleženci:

- "razumejo, kaj je posebno in razlikovalno pri filmu;
- vedo, da je film tako kolektivno in sodelovalno, kot tudi osebno ter individualno ustvarjen in dojet;
- osebno pri filmu zavzamejo kritično, estetsko, čustveno, kulturno in ustvarjalno perspektivo;
- redno dostopajo do široke raznolikosti filma in filmskih oblik;
- razvijajo zavedanje družbenega in zgodovinskega filmskega konteksta;
- so sposobni odražati različne načine doživljanja, raziskovanja in učenja o filmu." (prav tam, str. 3)

Evropski okvir za filmsko vzgojo, ki je bil vzpostavljen s pomočjo razpisa *Ustvarjalna Evropa leta 2014* in ga je vodil Britanski filmski inštitut, je vključeval delovne skupine, ki so se osredotočale na ustvarjalne, kritične in kulturne dimenzije filmske vzgoje v odnosu do posameznih segmentov občinstev, predvsem družin in predšolskih otrok, osnovnošolcev, dijakov in učiteljev ter mladine v prostem času, njegov cilj pa je bil oblikovanje skupnega nabora pristopov in metod medsebojnega razumevanja in izmenjave izkušenj med partnerji, kot tudi prenos znanj in povezovanje z državami in organizacijami, ki imajo s filmsko vzgojo manj izkušenj.

Skladno s cilji *Evropskega okvira za filmsko vzgojo* želimo, da se tudi Maribor, kot drugo največje mesto v Sloveniji, *Evropska prestolnica kulture 2012*, *Evropska prestolnica mladih 2013*, univerzitetno mesto in mesto kakovostnih filmskih festivalov, zave pomena filmske vzgoje in izobraževanja. S pričujočim dokumentom, ki ga dopolnjuje dokument *Model neformalnega izobraževanja s področja filma in animacije*, zastavljamo dolgoročne in kratkoročne kazalnike uspešnosti ter nakazujemo možnosti kontinuiranega sofinanciranja filmske vzgoje in izobraževanja s področja filma.

V Mariboru zaznavamo pet ključnih problematik na področju filmske vzgoje in izobraževanja:

1. Odsotnost razpisnega sofinanciranja filmske vzgoje in izobraževanja s strani Mestne občine Maribor

Mestna občina Maribor preko javnega razpisa za kulturne projekte na področju avdiovizualne umetnosti sofinancira filmske festivale in filmsko produkcijo, a ne sofinancira filmske vzgoje in izobraževanja. Prav tako ni drugih občinskih javnih razpisov za kulturno-umetnostno vzgojo in vzgojno-izobraževalne vsebine NVO oziroma so razpisani zgolj za počitniške vsebine, ki pa ne zagotavljajo zadostnih sredstev za kakovostno izvedbo aktivnosti filmske vzgoje.

2. Manko mestnega kina za kontinuiran dostop do kakovostnega filma in razvoj filmske vzgoje in izobraževanja kot kontinuiranih strokovnih ter podpornih vsebin za vzgojno-izobraževalne institucije in druge zainteresirane

Odsotnost mestnega kina ima raznolike posledice za filmsko kulturo v mestu. Ena ključnih se kaže ravno na področju filmske vzgoje in izobraževanja. Mestni kino namreč ni samo prostor, kjer si lahko otroci in mladi samostojno ali kot del šolske skupine ogledajo kakovostne filme v primernem okolju, temveč se lahko pogovarjajo in srečujejo tudi s filmskimi strokovnjaki. Slednji jim skozi teorijo in/ali prakso približujejo filmsko umetnost, ki je, kot smo ugotovili že uvodoma, ena izmed ključnih sredstev za spoznavanje in razumevanje družbenega, kulturnega in političnega dogajanja. Obstoječ reden filmsko-vzgojni program, ki bi potekal ob sicer rednem programu mestnega kina, bi:

- a) vzgojno-izobraževalnim zavodom, ki se sedaj srečujejo s previsokimi cenami najema komercialnih kinodvoran ali večnamenskih dvoran ter s plačevanjem avtorskih pravic za film, omogočil veliko nižje stroške za organizacijo šolskih projekcij;
- b) ljubiteljem filma različnih generacij omogočil reden izobraževalni program, ki bi potekal ob rednem filmskem programu mestnega kina.

3. Premajhna prepoznavnost filmsko-vzgojnih programov v lokalni skupnosti

Konzorcij opaža, da zaradi neurejenosti področja tako na lokalni, kakor tudi na nacionalni ravni, zaradi finančne podhranjenosti tega področja in kakovostni ponudbi s strani nevladnih organizacij v Mariboru navkljub, predvsem osnovne in srednje šole ter fakultete premalo poznajo ponudbo s področja filmske vzgoje in neformalnega izobraževanja s področja filma.

4. Neizkoriščen potencial filma in filmske vzgoje v kurikulumih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževalnega sistema

Konzorcij opaža, da pedagoški delavci večinoma niso dovolj usposobljeni za vključevanje filma kot orodja pri poučevanju različnih predmetov in tudi ne za teoretično in praktično izobraževanje o filmu kot umetniški formi. Eden izmed razlogov, zakaj je temu tako, je preslabo poznavanje področja in projektov na lokalni in nacionalni ravni, kjer lahko to znanje pridobijo. Nepoznavanje področja je posledica več dejavnikov:

- a) odsotnost sistematičnega in kontinuiranega izobraževanja strokovnih delavcev vzgojno-izobraževalnih zavodov;
- b) odsotnost sistematičnega in kontinuiranega financiranja filmsko-vzgojnih programov, ki bi omogočilo redno promocijo in informiranje ciljne publike o filmsko-vzgojnih programih;
- c) odsotnost ustreznega prostora, posvečenega filmu, ki bi omogočil kakovostno prikazovanje filmov, izvajanje filmsko-vzgojnih programov ter razvoj občinstva;
- d) neurejenost in nepoznavanje polja avtorskih pravic za AV in filmsko področje.

3 Opredelitev pojmov

3.1 Kulturna vzgoja, kulturno-umetnostna vzgoja in filmska vzgoja

Evropski parlament in Svet Evropske unije sta 18. decembra 2006 sprejela priporočilo o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje. Kulturna zavest in izražanje je osma zapisana kompetenca in je opredeljena kot spoštovanje pomena kreativnega izražanja zamisli, izkušenj in čustev v različnih medijih, vključno z glasbo, upodabljaljivimi umetnostmi, literaturo in vizualnimi umetnostmi.

“V različnih družbenih okoljih je koncept kulture pojmovan zelo različno; zaradi kompleksnosti in različnih vidikov ga je težko enoznačno in jasno opredeliti. Kultura namreč zajema umetniške dosežke, rezultate človeškega dela, moralo, zakone, verovanja, znanja in navade – gre torej za skupek dosežkov in vrednot, ki so rezultat človekovega delovanja, mišljenja in ustvarjanja. Da bi široko pojmovanje kulture za vzgojno-izobraževalne namene v skladu s cilji kulturne vzgoje v *NPK 2008-2011* zamejili, namesto zveze 'kulturna vzgoja' uporabljamo poimenovanje 'kulturno-umetnostna vzgoja'. S tem želimo v Smernicah izpostaviti predvsem umetnostni vidik kulture.” (Bucik, Matjašič Požar, Pirc, 2011, str. 9)

Kulturna oz. umetnostna vzgoja postaja ena izmed pomembnejših tematik na področju izobraževanja in kulture tako v evropskih kot svetovnih okvirih, izpostavljata pa se dva ključna principa: poučevanje o umetnosti in poučevanje skozi in s pomočjo umetnosti.

Kulturno-umetnostna vzgoja je področje vseživljenjskega izobraževanja, ki “po svoji vsebini preči kulturni in vzgojno-izobraževalni resor. /.../ Unesco v svojih dokumentih Smernice kulturno-umetnostne vzgoje ([Road map for Arts Education](#), 2006) in Seulski program: Cilji za razvoj kulturno-umetnostne vzgoje ([Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education](#), 2010) izpostavlja kulturno-umetnostno vzgojo kot temeljno pravico posameznika, ki mora biti del vseživljenjskega učenja.” (<https://kulturnibazar.si/o-kulturno-umetnostni-vzgoji/>, pridobljeno 19. 4. 2021)

Kompleksnost kulturno-umetnostne vzgoje raziskujeta Majda Hrženjak in Valerija Vendramin v zaključnem elaboratu z naslovom *Kulturna vzgoja*, kjer povzameta besede H. Henrichs, da je kulturna vzgoja na nek način družbena vzgoja in v širšem smislu politična vzgoja.

Filmska vzgoja je le ena od osmih področij kulturno-umetnostne vzgoje, ki se osredotoča na uporabo filma, filmske teorije, filmske ustvarjalnosti idr. za uresničevanje ciljev kulturno-umetnostne vzgoje.

3.2 Formalno, neformalno izobraževanje in priložnostno učenje

Formalno izobraževanje je izobraževanje, ki je veljavno in potrjeno s strani javnih institucij ter nas pripelje do formalno potrjenih izobraževalnih rezultatov, listin (spričevalo ali diploma).

Neformalno izobraževanje je izobraževanje, ki primarno ni namenjeno pridobivanju listin, temveč zadostitvi izbranih interesov ali pridobivanju novih kompetenc in znanj.

Priložnostno učenje je vsaka spontana, nenačrtovana dejavnost, ki ob drugih funkcijah prispeva še k posameznikovemu učenju. Igra, vsakdanje delo, priložnostni problemi, pridobivanje izkušenj skozi prostovoljstvo in druge oblike dela, komunikacija z različnimi ljudmi, vse to sodi v sklop priložnostnega učenja.

Oblike izobraževanja in njihova formalno priznana praksa so povzeti po dokumentu Socialne akademije *Vrednotenje in priznavanje neformalno pridobljenih znanj znotraj modela formalnega izobraževanja mladinskih delavcev*.

3.3 Horizontalno in vertikalno izobraževanje

V formalnem izobraževanju se vse bolj poudarjata tako horizontalno kot vertikalno izobraževanje, ki sta zagotovljena s sistematizacijo učnih načrtov, saj ti zagotavljajo nadaljevalno pridobivanje znanj od enostavnih do kompleksnejšega podajanja informacij za različne starostne stopnje. Hkrati pa je zelo prisotno tudi horizontalno ali medpredmetno povezovanje, ki učečemu omogoča povezovanje različnih predmetov in različnih praks med seboj. Pri horizontalnem prenosu znanj se vsebine sistematizirajo po vsebinskih področjih, pri vertikalnem pa po zainteresiranih skupinah, starostnih skupinah in njihovih psihofizičnih sposobnostih.

4 Pomen filmske (kulturne) vzgoje za razvoj družbe

Kulturno-umetnostna vzgoja in z njo, kot pomemben del, tudi filmska vzgoja v zadnjem desetletju pridobiva na veljavi predvsem skozi analize, razprave in sinteze opažanj na različnih področjih družboslovja.

Janez Musek, doktor psihološke znanosti pravi: “Vsaka družba ima svoj okvirni, temeljni vrednotni sistem. Ta vsebuje vrednote, ki pomenijo najbolj generalna vodila in smernice družbenega življenja. Ker je družba sistem odnosov med posamezniki (in produktov tega odnosa), se posamezniki tvorno vključujejo vanjo toliko, kolikor sprejemajo temeljne družbene vrednote kot lastna življenjska vodila. Vzgoja je proces, v katerem se načrtno oblikujejo osebne značilnosti posameznika. Oblikujejo pa se v skladu z vrednotnim sistemom družbe. Oblikovanja vrednot tako ne moremo ločevati od vzgoje, kaj šele izločati iz nje. /.../ Vsaka družbena skupnost skuša z vzgojo doseči, da bodo posamezniki lahko v njej samostojno živeli in uresničevali svoje potrebe ter cilje in obenem spoštovali potrebe in cilje drugih. Vzgoja tako posreduje med posameznikom in družbenim sistemom.” (Matjašič Požar in Bucik, str. 78, 2008)

Majda Hrženjak za ilustracijo odnosa med kulturo in prakso navaja Bourdieuja, ki je “... uporabil metafori potovanja in zemljevida. Kultura je oboje: zemljevid (pravila, kodi, konvencije, vrednote, pomeni) in potovanje (vsakdanja življenjska praksa). Kulturna pismenost je v tej prisposobi sposobnost branja zemljevida pomenov (kulturnega sistema), da si ustvarimo “svojo pot”, čim lepšo in ugodnejšo, skozi življenje” (Matjašič Požar in Bucik, str. 49, 2008)

Film je množični medij in oblika umetnosti, ki dosega občinstvo vseh starosti. Zato je toliko bolj pomembno, da se film, ki lahko zelo vpliva na posameznika in njegovo kritično presojo, obravnava z resnostjo in z zavedanjem razsežnosti in dolgoročnih učinkov na razvoj posameznika in družbe. Film nam hkrati omogoča vpogled v življenje drugih ljudi, v njihove stiske, radosti in razmišljanja, in je tako ključen za razvijanje empatije pri mladih ljudeh, pa tudi za spodbujanje razumevanja kompleksnejših družbenih procesov. Marko Štampihar v *Esejih iz kritične pedagogike* (str. 311, 2020) pravi, da je film “drugi pogled”, ki omogoča zaznavanje in razmišljanje o tistih dimenzijah realnosti, ki jih vsakdanja zavest izključuje oziroma zainteresirano spregleduje. Izpostavlja, da je film lahko tudi pripoved o drugih ljudeh, tistih, ki živijo na obrobjih in katerih življenja v podobah množičnih medijev nimajo mesta, njihove pripovedi pa so zamolčane (ibid.).

Dr. Robi Kroflič na *Strokovnem izobraževanju pedagoških kolektivov ob filmu 100 kg do zvezd: duševno zdravje otrok in mladostnikov, Pomen kulturno-umetnostne vzgoje za razvoj osebnosti - primer filmske vzgoje* izpostavlja, da je umetnost pomemben dejavnik učečega posameznika, saj pri tem “umetnost razvija veščine, ki so pomembne za zaposlitvene zmožnosti v 21. stoletju, kot na primer radovednost, ustvarjalnost, domišljijo, delovno disciplino in sodelovanje, poleg tega pa vzgoja z umetnostjo pomeni, da učeči se osebi damo glas, da je soudeležena v poučnem pogovoru.” (Kroflič, str. 5, 2019)

Sabina Žakelj Pediček v svojem magistrskem delu z naslovom *Skrb države za slovenski film* predstavlja filmsko vzgojo kot gibanje za kultiviranega gledalca, ki je pri nas vzkliko že v prvi polovici 20. stoletja, med leti 1918 in 1941. Povzema zapise Toneta Freliha in Petra Milovanoviča Jarha (2006, str. 38), da mora "... v globalnem medijskem svetu filmska vzgoja predvsem izostriti kritični čut posameznika, izboljšati in prevrednotiti pomen "estetske izobrazbe" posameznika, izkoristiti kompleksnost in univerzalnost filmske strukture za odkrivanje in razmišljanje o družbenih, kulturnih, civilizacijskih, moralnih in duhovnih razsežnostih sveta in medčloveških odnosov, omogočiti spoznavanje sodobnega filmskega jezika, medijske tehnologije, medijske konstrukcije realnosti ter omogočiti posamezniku, da lahko s sodobno tehnologijo oblikuje, posreduje svoje lastne medijske izdelke in osebna stališča in stopa v dialog z drugimi produkcijami in kulturami ter pogledi." (Žakelj Pediček, str. 138, 2011)

Pomemben del filmske vzgoje tako predstavlja delo v primerno opremljeni kinodvorani z ogledom izbranih filmov, ki skozi celostno doživeto izkušnjo kakovostne filmske produkcije ter spremljevalnih aktivnosti, kot so pogovori z avtorji, pogovori z različnimi strokovnjaki, delavnice in druge filmsko-vzgojne dejavnosti, razblinjajo tabuje in odpirajo poglede na teme, ki jih filmi osvetljujejo. Sočasno se krepi občutljivost za filmsko umetnost in filmsko govorico. V kinodvorani pa se vzpostavlja tudi zanimanje za filmsko teorijo, zgodovino filma ali filmsko kritiko. Ob tem poudarjamo, kar smo že zapisali v dokumentu *Izhodišča za razvoj filmskega prikazovanja in festivalov v MOM*, da: a) mesto z mestnim kinom kot relevantnim družabnim in družbenim prostorom prispeva h grajenju lokalne skupnosti, ki je bolj povezana in vključujoča, b) le stalna kinematografska lokacija omogoča vzgojo občinstva različnih generacij, vzdrževanje in razvijanje močnih odnosov z občinstvom in povezovanje z lokalno skupnostjo, c) pripomore k vzpostavitvi filmske skupnosti v lokalnem okolju in d) predvsem mladim ponuja možnost udejstvovanja v klubske dejavnosti s področja avdiovizualne kulture.

Sabina Ž. Pediček povzema tudi besede Petre Slatinšek in Martine Peštaj, ko izpostavita pomen filma skozi praktično delo, s katerimi podkrepi pomen vzgoje za film, in pravi, da se vzgoja o filmu ožje gledano: "... izraža kot vzgoja o umetniški zvrsti in ne zgolj kot o sredstvu socialne medijske pismenosti, saj film svojevrstno združuje skoraj vse umetnostne zvrsti (likovno, glasbeno, gledališko, plesno) in ima visoko estetsko in doživljajsko vrednost, omogoča pa tudi resen razmislek o življenjskih temah, o željah in vrednotah posameznikov in družbe ter vzpodbuja vsakomur svoj pogled na svet, ob tem, ko raziskuje univerzalne teme in se uči razlikovati različne zorne kote." (Žakelj Pediček, str. 138, 2011)

Na tem mestu izpostavljamo še drugi pomemben vidik filmske vzgoje, ki ga zastopa praktično delo skozi delavnice filmskega ustvarjanja in druga izobraževanja, povezana s produkcijo filma. Namen filmsko-vzgojnih programov, ki so usmerjeni v filmsko ustvarjanje, je vzbuditi navdušenje nad snemanjem, rokovanjem z opremo in njeno uporabo, zanimanje za filmsko govorico ter povezovanje in promocijo filmskih ustvarjalcev. S temi aktivnostmi pokriva filmska vzgoja še drugi vidik pomembnih kompetenc za zaposlitvene zmožnosti v 21. stoletju, kot jih poimenuje Kroflič.

5 Filmska vzgoja v Evropi

Mark Reid v članku *Filmska vzgoja v Evropi: Nacionalna kultura ali evropska identiteta? (Film Education In Europe: National Cultures Or European Identity?)* izpostavlja filmsko izobraževanje v najširšem smislu skozi odnos države do filma. Izpostavi tri pristope do filma in posledično filmske vzgoje. Kot svojstven primer izpostavi Francijo, ki s ponosom priznava film kot sedmo umetnost, na področju filmskega izobraževanja poudarja estetiko filma in umetniške razsežnosti filmskega izraza, povrh pa francoska vlada vpliva na obisk kinodvoran s prepovedjo javni televiziji, da predvaja filme ob petkih zvečer. Izpostavi Veliko Britanijo, ki je cvetela in se usmerjala po vplivu Hollywooda, saj je bil pretok filmov zaradi jezika zelo močan. Tretji zorni kot predstavi skozi izkušnjo Litve, kjer razvoj filma zrcali politične in kulturne spremembe, ki so se dogajale v aktualnih režimih. Primer Litve izpostavi kot primer majhne države, kjer se je filmsko izobraževanje vzpostavljalo skozi entuziazem posameznih filmskih navdušencev in nevladnih organizacij.

Skladno z odnosom države do filma se spreminja tudi odnos do filmskega izobraževanja. V času nastajanja prispevka so bile vse tri države znotraj Evropske unije, kjer osrednjo vlogo razvoja in širjenja evropske identitete prevzema Evropska komisija, ki je od leta 1991 prevzela zanimanje za promocijo medijev in filma tako pod področjem industrije kot tudi kulturnih interesov. (Reid, str. 1, 2018)

Za namen postavljanja izhodišč filmskega izobraževanja v Mariboru je pomembno preveriti pristope filmske vzgoje tako doma kot v tujini. Pri nas se je s filmsko vzgojo začela ukvarjati Mirjana Borčič (1925), ki v knjigi *Odstiranje pogleda, spomini, izkušnje, spoznanja* opisuje začetke svojega dela, ki sega v 50. leta 20. stoletja, srečevanja s filmom in mladimi, spogledovanja z različnimi praksami uporabe filma in filmske ustvarjalnosti ter, skupaj s somišljeniki, iskanja in preizkušanja najbolj optimalnih rešitev vpeljevanja filmske vzgoje v šole. (Borčič, str. 63-85, 2014)

Filmska vzgoja je danes ponovno prisotna v okviru formalnega in neformalnega izobraževanja - z njo se srečamo v kinodvoranah, šolskih učilnicah in v okviru različnih programov nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s filmsko vzgojo in izobraževanjem, kulturo, umetnostjo ali nenazadnje socialo. Delo Mirjane Borčič in njenih sodelavcev ter posameznikov, ljubiteljev filma, je pustilo velik pečat na slovenski filmski vzgoji. Z razcvetom novih tehnologij, računalnikov in pametnih telefonov pa je tako v oziru posameznikov kot skupin zaznati očitni porast pozornosti filmu, razumevanju filma in spodbujanja k raziskovanju in ustvarjanju le-tega. V zadnjih 15 letih je velik poudarek kulturni in filmski vzgoji dalo tudi Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

Kot smo zapisali že v opredelitvi problema, je pri razumevanju filmske vzgoje v Evropi ključno navajati dokument Britanskega filmskega inštituta *A Framework For Film Education* (Okvir za filmsko vzgojo in izobraževanje). Skozi korake trajnostnega razvoja filmske kulture v mestu je pomembno spodbuditi sistemizirane pristope, usmerjene v dolgoročne cilje in raznovrstne kulturno-izobraževalne aktivnosti, ki stremijo k uresničevanju evropskega cilja.

Zastavili so tudi okvir oz. strukturo filmske vzgoje in izobraževanja, ki mu še danes skozi različne projekte sledijo mnoge organizacije po vsej Evropi²:

Struktura filmske vzgoje in izobraževanja za Evropo						
CILJ	Za film navdušiti in filmsko opismeniti prebivalce Evrope, da bodo lahko skozi vsa življenjska obdobja uživali, razumeli, ustvarjali, raziskovali in delili film v vseh oblikah ter dostopali do kakovostne filmske produkcije.					
OBČUTLJIVOST ZA FILM						
Ključne dimenzije filmskega izobraževanja	USTVARJALNA Potek praksa udejstvovanje		KRITIČNA Potek praksa udejstvovanje		KULTURNA Potek praksa udejstvovanje	
Učna področja	Filmske posebnosti	Družbeni, osebni in skupni procesi	Kritični osebni pristop	Širše vključevanje filma	Zgodovinski in institucionalni kontekst	Spodbujanje refleksije / preiščljeno učenje
Učni izid	Kritični mislec	Drzen ustvarjalec	Izrazen posameznik	Občutljiv posameznik	Premišljen izvajalec	Aktiven prispevajoči
	Samozavesten raziskovalec	Informiran izvajalec	Preudarna publika	Navdušeni zagovorniki	Neodvisni učenci	Zavzeti državljani
Izkušnje	Udejstvovanje s filmom v vseh oblikah	Izkušnja filma v kinodvorani		Raziskovanje filma v preteklosti	Izkusiti umetnost filma	
	Izkusiti kreativne možnosti pri filmskem ustvarjanju		Razglabljanje o nacionalnih in svetovnih kulturah		Opredelitev, spraševanje in refleksija idej in vrednot	
Izhodišče za vseživljenjsko učenje	RADOVEDNOST	SOČUTNOST	PRIZADEVANJE	STRPNOST	UŽIVANJE	
Povezanost z delom in življenjem	OSEBNI RAZVOJ		DRUŽBENA/DRŽAVLJANSKA ODGOVORNOST		ZAJEMLJIVOST	

² Razrednica je povzeta iz dokumenta <https://www2.bfi.org.uk/sites/bfi.org.uk/files/downloads/%20bfi-a-framework-for-film-education-brochure-2015-06-12.pdf>, str. 4, 2015

6 Filmska vzgoja pri nas

Sabina Žakelj Pediček je v 2. poglavju magistrskega dela z naslovom *Skrb države za slovenski film* podrobneje opisala najsvetlejša in najtemnejša obdobja slovenskega filma, kjer predstavi tudi odnos države do filmske vzgoje in izobraževanja na področju filma. Izpostavi tako svetlejša kot tudi temnejša obdobja filmske vzgoje in radikalno spremembo v devetdesetih letih, ko se zgodi ukinitve filmske vzgoje. Po besedah Nediča zapiše, da je “še le po letu 1945 slovenski film z načrtovano in profesionalno organizirano proizvodnjo celovečernih, kratkih igranih, dokumentarnih in animiranih filmov postal enakopravna umetniška zvrst in sestavni del nacionalne kulture. To črno luknjo lahko vzamemo kot opozorilo, da film ni samoumeven del kulturne dediščine in da smo ga kot kulturno razvit narod dolžni razvijati in negovati.” (Žakelj Pediček, str. 24, 2011)

Film je kot izrazno obliko v nekem obdobju v šolah uporabljala le peščica učiteljev, ki se je zavedala pomembnosti vključevanja tega medija. Ko govorimo o filmski vzgoji pri nas, nikakor ne moremo spregledati enormnega doprinosa Mirjane Borčič, ki se je v Sloveniji začela ukvarjati s filmsko vzgojo že v letu 1955 in kasneje z raziskovalnim in kritičnim duhom predočila dejstvo, da je “razvoj tehnologije in avdiovizualne ponudbe kot nekaj, kar je tu in čemur se ne moremo izogniti ...” (Žakelj Pediček, 2011, str. 138)

V 70. letih prejšnjega stoletja se je film institucionaliziral predvsem v predmetih slovenskega jezika in književnosti (prav tam, str. 21). Njegova raba se je vzpostavila pri različnih predmetih, zlasti kot metoda prikazovanja in podajanja določenih informacij (npr. dokumentarni film o cvetovih dreves in pomenu opravevanja, čebelah ipd.).

Velik preobrat, ki je za nekaj desetletjih ustavil razvoj filmske vzgoje in izobraževanja, se je zgodil kmalu po osamosvojitvi Slovenije, v obdobju tranzicije, z agresivnim vstopom kapitalizma na vsa področja družbenega, ekonomskega in političnega življenja.

“Razpad filmske in medijske vzgoje v šolah je sovpadal s komercialnim bumom na področju filma in s hkratnim tehnološkim napredkom. Šolski prostor je dovolj uspešno lovil razvoj na področju računalništva, popolnoma pa je odpovedal na področju vizualne kulture. Ugotavljamo, da posledično danes mnogi mladi medijsko niso dovolj pismeni in kritični. V šoli se z mediji in razmišljanjem o filmu ukvarjajo le posamični pedagogi, kaže pa se tudi izrazito pomanjkanje izobraževanja učiteljev na tem področju (Frelj in Milovanovič Jarh, 2006, 38-40). Kljub bogatim dejavnostim na področju filmske vzgoje v šolah v preteklih desetletjih, smo zaradi prekinitve šolskega sistema filmskega izobraževanja posledično danes v Sloveniji pričala izrazitemu pomanjkanju filmske vzgoje v izobraževalnih ustanovah. (Slatinšek, 2007, 8).” (Žakelj Pediček, str. 27, 2011)

Danes se v šoli pogosto uporablja avdiovizualne medije kot prostočasno aktivnost v času popoldanskega ali jutranjega varstva. Nekateri redki učitelji izbirajo film kot izhodišče za pogovor o vrednotah in medsebojnih odnosih, le redki pa kot potenco ustvarjanja. Vsekakor obstaja velika vrzel v sistematični rabi in kakovostni izbiri filmskih vsebin, predvsem za prostočasne aktivnosti.

Skladno z Evropskimi smernicami država filmsko vzgojo ponovno prepoznava kot pomemben dejavnik množične kulture in opaža potrebe po vključevanju kakovostnega filma in spremljevalnih vsebin v redni izobraževalni program. Leta 2016 je Vlada RS sprejela *Strategijo razvoja nacionalnega programa za filmsko vzgojo*, ki je nastala pod okriljem Slovenskega filmskega centra.

Filmska vzgoja se je okrepila tudi s projektom Javnega zavoda Kinodvor, *Kinobalon* (od 2008) in *MOL generacije* (od 2009), kjer so vzpostavili izbor kakovostnih filmov za predšolske otroke, osnovne šole in srednje šole ter druge spremljevalne aktivnosti. Vsebine so s pomočjo distributerjev in Art kino mreže Slovenije - združenja kinematografov in prikazovalcev kakovostnega in umetniškega filma Slovenije dostopne vsem vzgojno-izobraževalnim ustanovam po Sloveniji. S pomočjo različnih projektov in z veliko mero prostovoljskega angažmaja posameznikov, se je filmska vzgoja, kot izbirni predmet, danes ponovno znašla v šolskih kurikulumih.

6.1 Filmska vzgoja na nacionalni ravni

“Film je eno najbolj razširjenih področij umetnosti med mladimi. V ospredju filmske vzgoje je obravnavanje filma kot umetnosti, množičnega medija in tehničnega proizvoda. Predmet izpostavlja doživetje filma, spoznavanje osnov filmske umetnosti in filmsko ustvarjalnost. Film omogoča razmislek o življenjskih temah, posameznikovih in družbenih vrednotah ter spodbuja mlade, da si ustvarijo svoj pogled na svet. Filmska vzgoja zato vpliva na učenčev družbeni, etični in čustveni razvoj, pripomore k raziskovanju univerzalnih tem ter spodbuja k razlikovanju in sprejemanju različnih pogledov na svet ter na družbene in kulturne korenine našega naroda.” (*Učni načrt Filmska vzgoja*, 2018, str. 4.)

Leta 2018 se filmska vzgoja kot izbirni predmet *Filmska vzgoja* vrača v osnovnošolski učni načrt. S tem postavi ponovni temelj sistematičnega izobraževanja na področju filma, a kot neobvezni izbirni predmet, torej za učence, ki ga izberejo, in le v šolah, kjer se nahajajo učitelji z dovoljšnjo mero kompetenc. V zadnjem vzgojno-izobraževalnem obdobju sta zanj predvideni 102 uri.

OŠ: [Učni načrt za izbirni predmet Filmska vzgoja](#)

Učni načrt izpostavlja “... poučevanje o filmu v osnovni šoli naj bo predvsem spodbuda k vzgoji gledalca, ki se bo o filmu znal izražati in zmoget ubesediti svoje doživljanje filmske izkušnje. Predmet ponuja tudi spoznavanje osnovnih žanrov in zgodovinskih premikov, obenem pa film opredeljuje glede na širše družbene, kulturne, tehnične in ekonomske razmere.” (*Učni načrt Filmska vzgoja*, 2018, str. 4.)

Šole pa film vključujejo tudi v druge predmete in ga kot medij uporabijo za približevanje različnih tematik učenem. “Pomen filmske vzgoje pride še posebej do izraza v različnih oblikah medpredmetnega povezovanja. Filmska vzgoja lahko s pomočjo kroskurikularnosti – kot svojevrstnega prizadevanja za doseganje skupnih ciljev posameznih učnih načrtov in programov – ponuja številne možnosti nadgradnje posameznih predmetov oziroma sodelovanja pri njihovi realizaciji. K temu nas neposredno usmerja že sama narava filmskega dela, ki združuje segmente cele vrste drugih ved: od književnosti, likovne umetnosti, glasbe, filozofije, sociologije in psihologije, pa vse do naravoslovnih in tehničnih ved.” (*Učni načrt Filmska vzgoja*, 2018, str. 12)

Prav tako se za srednješolce splošne Gimnazije z letom 2018 ponudi izbirni predmet *Film* s posvečenimi 140 urami pouka, medtem ko so Umetniške gimnazije pridobile učni načrt *Zgodovina in teorija gledališča in filma* v letu 2017 z obsegom 240 ur, 120 za gledališče in 120 za film.

SŠ: Učni načrt za izbirni predmet Film SŠ

SŠ: Učni načrt Zgodovina in teorija gledališča in filma

Ob velikemu dosežku učnega načrta za neobvezni izbirni predmet in vsebin 5–letnih projektov *Filmska osnovna šola* (Art kino mreža Slovenije) in *Razumevanje filma* (Slovenska Kinoteka), ki širijo in usposablajo učitelje na vseh starostnih stopnjah, se ponovno krepi zanimanje posameznih učiteljev za film tako na razredni kot tudi na predmetni stopnji. Učitelji se ga poslužujejo kot medij za podajanje vsebin iz različnih področij naravoslovja, družboslovja ... Vedno več je “tistih bolj pogumnih”, ki ga vpeljujejo kot metodo dela za uvajanje filmske in medijske pismenosti. Ker je učitelj pri svojem delu avtonomen, lahko dosega zastavljene cilje učnih načrtov po različnih poteh, tudi s pomočjo filma in avdiovizualnih medijev. V letu 2020/21, v času epidemije in dela od doma, se je ravno dobro znanje rabe filmskim prijemov in uporabe IKT tehnologij izkazalo kot nepogrešljivo znanje vsakega učitelja.

Filmska vzgoja v večini literature s področja vzgoje in izobraževanja najde mesto kot del kulturno-umetnostne vzgoje oz. kulturne vzgoje, zato jo v besedilu uporabljamo kot nadpomenko. Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport so v zadnjih petnajstih letih vložili veliko truda v razprave, pripravljanje literature o pomenu kulturne vzgoje, zastavljanje izobraževanj, usposabljanja in povezovanje kadrov s področja šolstva in kulture, kulturno-umetnostne vzgoje. Rezultat povezovanja je Kulturni bazar in njegova spletna stran ter učinki, ki se kažejo kot rezultat sodelovanja izobraževalnih in kulturnih institucij.

Majda Hrženjak navaja, da “... sodobni trendi v kulturni vzgoji ne težijo k njenemu opredeljevanju kot posebnega, izoliranega kurikularnega področja, pač pa kot vsebine in dejavnosti, ki prežemajo vsa področja kurikula. Napačno bi bilo misliti, da je lahko kulturna vzgoja samo del jezikovne ali umetnostne vzgoje. Kulturna vzgoja naj bi bila ena izmed dimenzij vseh kurikularnih področij, od gibanja, matematike, družbe, umetnosti, narave in jezika.” (Matjašič Požar in Bucik, str. 51, 2008)

Ministrstvo za kulturo je v knjižici *Kultura in umetnost v izobraževanju - popotnica 21. stoletja* izpostavila izsledke Unescove raziskave, ki v dokumentu z naslovom *Road Map For Arts Education* predstavi dva pomembna vidika in pristopa za učinkovit razvoj učenca: 1. **vzgoja v umetnosti** (Education In Art) in **vzgoja z umetnostjo** (Education Through The Arts). Na omenjeno besedilo referira tudi besedilo *Strategije razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje*, kjer podrobneje definira dva pristopa:

- vzgoja/poučevanje o/za umetnost/i in
- vzgoja/poučevanje z/skozi umetnost/jo,

kjer opredelijo, da “vzgoja za umetnost predstavlja KUV kot vrednoto samo na sebi. Gre za sistematično učenje spretnosti in znanj, načinov mišljenja ter prikaz različnih umetniških form: v primeru filmske umetnosti otroci in mladi spoznavajo različne filme, tehnike, žanre in tako pridobijo neposredne izkušnje z različnimi umetnostnimi zvrstmi, npr. izdelava animiranega filma, snemanje filma ... V okviru tega pristopa gre tudi za spodbujanje mladih talentov za naslednjo generacijo ustvarjalcev in drugih izvajalcev pri filmu. Ta pristop je jedro ključne kompetence Kulturna zavest in izražanje. Pri vzgoji z/skozi umetnost gre za uporabo KUV za druge namene. Tu ločimo tri glavne koncepte:

- pomen KUV za razvoj kognitivnih sposobnosti ter za transfer med umetnostjo in drugimi področji (raba različnih učnih slogov, spodbujanje ustvarjalnosti na neumetniških področjih itd.);
- pomen KUV za družbo (trajnostni razvoj, državljska vzgoja itd.);
- pomen KUV za ekonomski razvoj (inovativna in ustvarjalna družba, kreativne industrije itd.)”
(*Strategija razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje*, str. 6, 2016).

Če smo v zgornjih zapisih zaslutili predvsem horizontalno, čeprav kompleksno in z različnimi pristopi zastavljeno filmsko vzgojo, ne smemo zanemariti dejstva, da je potrebna skrb tudi na vertikalni ravni vzgoje in izobraževanja, ki se najbolje odraža skozi sistematizirane in dolgoročno zastavljene programe za različne starostne skupine. Poudariti je potrebno različne metode dela in izobraževanja, ki zajemajo ciljno naravnane aktivnosti in tvorijo presek od navduševanja najširše publike in s tem vzgoje publike, do poglobljanja na posamezne stroke (tudi teorija ali zgodovina filma) in s tem posledično izobraževanje strokovnega kadra in oblikovanja njegovih kompetenc.

V Sloveniji smo leta 2018 pridobili dva učna načrta za izbirne predmete *Filmska vzgoja* v osnovni šoli in *Film* v srednji šoli. Potrjeni učni načrti pa so pokazali predvsem manko na področju kompetenc učiteljev. Manko kompetenc učiteljev najbolje presegata Slovenska kinoteka s projektom [Razumevanje filma](#) (SŠ) in Art kino mreža Slovenije s projektom [Filmska osnovna šola](#) (OŠ), ki sta združili moči in pripravili raznovrstna usposabljanja učiteljev in drugih strokovnih delavcev, ter jih zbrali v spletno platformo *Šola filma* (<http://www.solafilma.si/sl>). Eden njenih bistvenih elementov je baza filmskih del, za katera so pridobljena ustrezna dovoljenja za predvajanje v namene filmske vzgoje. Strokovni delavci pa lahko na platformi dostopajo tudi do aktualnih novic in informacij v zvezi s filmsko-vzgojno ponudbo v Sloveniji, priporočenimi sezname filmov, DVD-jev in strokovne literature, strokovnih prispevkov iz usposabljanj ter pedagoških gradiv.

V sklopu projekta *Filmska osnovna šola* se je strokovnih usposabljanj skupno udeležilo 7 strokovnih delavcev s 7 osnovnih šol v Mariboru. Na nacionalni ravni se je strokovnih usposabljanj celokupno udeležilo 1331 strokovnih delavcev s 101 osnovne šole.

V sklopu projekta *Razumevanje filma* se je strokovnih usposabljanj skupno udeležilo 12 strokovnih delavcev s 3 srednjih šol v Mariboru. Na nacionalni ravni se je strokovnih usposabljanj celokupno udeležilo 450 strokovnih delavcev z 61 srednjih šol in 24 osnovnih šol.

Učinke projektov vidimo tako preko nacionalnih kot tudi lokalnih rezultatov, saj se je v šolskem letu 2019/2020 v Mariboru za uvedbo izbirnega predmeta *Filmska vzgoja* odločilo 6 osnovnih šol, za uvedbo izbirnega predmeta *Film* pa nobena srednja šola. Na nacionalni ravni izvaja izbirni predmet *Filmska vzgoja* 132 osnovnih šol, *Film* pa 4 srednje šole.

Zato moramo, ko govorimo o izobraževanju na področju filma in filmske produkcije, vsaj omeniti tudi visokošolsko in akademsko izobraževanje študentov in mladih odraslih. Pri nas izobraževanje na področju filma za študente in mlade odrasle ponujajo poleg Akademije za likovno umetnost in oblikovanje - smer Ilustracija, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Akademija umetnosti UNG, pa tudi privatne šole in akademije, v Mariboru na primer Academia, ki ponuja spekter znanj s področja filmske produkcije in kreativne industrije.

Zainteresirani ljubitelji filma pa se lahko udeležijo večmesečnega usposabljanja, ki ga pripravlja tudi Javni sklad za kulturne dejavnosti v okviru *Filmskega seminarja*.

https://www.jskd.si/film-in-video/izobrazevanje_film/seminar_laboratorij/uvod_seminar_laboratorij.htm

Sicer se s filmsko vzgojo v Sloveniji ukvarjajo različni akterji, predvsem redki javni zavodi in nevladne organizacije, ki jih povzemamo po seznamu VIZO³ in dopolnjeno s podatki, objavljenimi na spletni strani Kulturnega bazarja⁴:

[Art kino mreža Slovenije \(AKMS\)](#) – izvaja več filmsko-vzgojnih dejavnosti po vsej Sloveniji. Poleg ponudbe, ki jo posamezne [članice mreže](#) pripravljajo samostojno, potekajo tudi skupni projekti na nacionalni ravni.

[Center za mladinsko kulturo Kočevje](#) – Center za mladinsko kulturo Kočevje izvaja *Filmski vlak*, program filmske vzgoje za učence in strokovne delavce v vzgojno-izobraževalnih ustanovah po celotni Sloveniji.

[Dagiba](#) – ponuja delavnice in aktivnosti, ki zaokrožajo predvsem animirane, glasbene in plesne delavnice.

[Društvo za izvajanje filmske vzgoje Slon](#) – se posveča predvsem prvemu stiku udeležencev z animiranim filmom. Nabor njihovih dejavnosti je zelo bogat: izvajajo delavnice optičnih igrač in animiranega filma, predavanja in izobraževanja o animiranem filmu za pedagoge, projekcije kratkih animiranih filmov, vodene pedagoške pogovore ob filmih, pripravo pedagoških gradiv o animiranem filmu, vodene ogledne razstave s praktičnim delom o animiranem filmu, kulturni dan animiranega filma ter izobraževanja in izpopolnjevanja svojih mentorjev.

[Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta \(Festival Animateka\)](#) – od leta 2005 izvajajo vzgojno-izobraževalni program animiranega filma z namenom izobraževanja v vseh življenjskih obdobjih in na več ravneh s ciljem povečati stopnjo kritičnosti gledalcev do filmskih vsebin, preučiti potrebe ter udejanjiti možnosti

³ Zavod VIZO: *Seznam: filmsko-vzgojne organizacije v Sloveniji*, februar 2019

⁴ Kulturni bazar: *Katalog ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje 2020/21*: <http://kulturnibazar.cd-cc.si/page/>

vzgoje in izobraževanja s pomočjo animiranega filma v slovenskem okolju, zasnovati mednarodni diskurz o vzgoji in izobraževanju o animiranem filmu ter spodbujati njegovo neodvisno produkcijo.

[Enimation](#) – je program Društva za razvoj filmske kulture, ki ga izvaja v sodelovanju z Zavodom MARS Maribor in izpostavlja predvsem mednarodni festival otroškega in mladinskega filma v Mariboru ter šolo animiranega filma za vse starostne skupine.

[Festival Velenje: Kinozaver](#) – je namenjen najstarejši generaciji vrtca Velenje, mlade udeležence tako praktično kot teoretično popelje skozi vse faze filmske produkcije, postprodukcije in reprodukcije.

[Filmarija](#) – Vključuje [Filmšulo](#) in [Filmšulco](#), ki deluje s ciljem mladim, predvsem dijakom, približati filmsko umetnost in jim izostriti kritičen pogled na svet.

[Film Factory](#) – od leta 2009 predvsem za območje SV Slovenije oblikuje in izvaja programe filmske vzgoje za mlade in strokovne filmske programe za pedagoge. Paleta teoretičnih in praktičnih izobraževalnih programov najdemo pod imenom *Film Smoothie*.

[Javni sklad RS za kulturne dejavnost, Film](#) – Delavnice za mentorje filmskih skupin

Poletne filmske delavnice so namenjene mentorjem ter režiserjem šolskih filmskih skupin in krožkov. V majhnih skupinah skozi praktično individualno in skupinsko delo udeleženci pridobivajo in poglobljajo svoje znanje.

[Kinoatelje](#) – deluje kot večnamensko jedro za medkulturne in čezmejne projekte na področju filma in avdiovizualnih medijev.

[Kinodvor: Kinobalon](#) – je program za otroke in mlade, ki zajema tako šolske projekcije kot projekcije z rednega programa Mestnega kina Kinodvor. Skozi pedagoška gradiva nagovarja tudi učiteljice in starše.

[Kinoteka: Kino Katedra](#) – je cikel izobraževalnih vsebin, ki zapolnjuje vrzeli filmske teorije in izobraževanja na področju filma pri nas.

[Kinoteka: Razumevanje filma](#) – *Razumem film – doživljam svet* temelji na povezovanju strokovnih delavcev slovenskih vzgojno-izobraževalnih zavodov, ustvarjalcev iz kulturnih ustanov na filmskem področju ter mladih ustvarjalcev na področju filma in visokošolskih zavodov. Njihov namen je pripraviti in razvijati inovativna učna okolja in prilagodljive oblike učenja.

[Luksuz produkcija](#) – Društvo zaveznikov mehkega pristanka (DZMP) je leta 2001 pričelo z intenzivnim izobraževanjem na področju filma in videa. Izvaja številne izobraževalne projekte s področja dokumentarnega filma, igranega filma, videa ... ter *Luksuz festival poceni filma*.

[Mestni kino Domžale](#) – v svoj program vključuje filmsko vzgojo ob šolskih projekcijah, ki jih spremljajo delavnice.

[Mestni kino Metropol](#) – svoj šolski program nadgrajuje s filmsko vzgojo, kjer po ogledu filma vodijo pogovor o njegovi vsebini in formi. Prav tako pa pomagajo šolam pri organizaciji pogovorov s strokovnjaki in pri pripravi pedagoškega gradiva za lažjo umestitev v učni načrt.

[MITRA, društvo za razvoj avdiovizualne kulture in medkulturnega dialoga](#) – od leta 2009 organizira dokumentarne delavnice ter od leta 2012 festival *Mednarodni festival dokumentarnega filma Dokudoc*. Od leta 2010 organizira video delavnice za seniorje *Digital Storytelling*.

[Muzej slovenskih filmskih igralcev \(MSFI\)](#) – V Divači lahko obiščemo muzej, ki ponuja vodene ogledе, filmske projekcije po lastni izbiri, poletno delavnico igranega/animiranega filma MSFI, *Predavanja o filmski igri, Malo šolo animiranja v tehniki pikselacija, Zgodboris ali kako nastane risanka, Kinoičesa* - izdelava brošk z najljubšimi filmskimi podobami, delavnice filmske montaže *Rez, dva, tri*, delavnice optičnih igrač in senčnih lutk.

[Zavod Otok: Podmornica](#) – Zavod za razvijanje filmske kulture Otok je odgovoren za vsakoletno izvršitev filmskega festivala *Kino Otok*, ki poleg kulturnih organizira tudi izobraževalne dogodke za

splošno in profesionalno javnost. Njihov filmsko-vzgojni program sestavlja pestra ponudba filmsko izobraževalnih projektov.

[Ostrenje pogleda](#) – je filmsko-vzgojni program Društva za širjenje filmske kulture KINO!, ki na ljubljanskih srednjih šolah in filmskih festivalih po Sloveniji izvaja filmsko-kritične delavnice za mlade nad 15. letom starosti.

[Scenarnica](#) – je izobraževalni program Društva slovenskih režiserjev, ki vsako leto ponuja polletno scenaristično delavnico *Od ideje do scenarija*. Delavnica je namenjena profesionalnim ustvarjalcem, že izkušenim scenaristom in režiserjem ter tistim, ki se na filmsko pot še le podajajo.

[StopTrik MFF](#) – je mednarodni festival stop animacije v organizaciji Pekarne Magdalenske mreže, ki poleg kuriranih programov stop animacije, tekmovalnih programov in bogatega spremljevalnega programa, ponuja delavnice stop animacije za odrasle in otroke, ki jih vodijo priznani avtorji stop animacije. V sodelovanju s programom *Ostrenje pogleda* festival tudi spodbuja mlade pri pisanju filmskih kritik.

[Pekarna Magdalenske mreže](#) – skozi celo leto v Mariboru organizira predavanja iz teorije filma, projekcije animacij, v letu 2021 v sodelovanju s Film Factory pa letoletni cikel predavanj iz zgodovine filma.

[Šola filma](#) – *Filmska osnovna šola* (FOŠ) je 5-letni projekt Art kino mreže Slovenije (AKMS), ki z brezplačnimi in raznovrstnimi strokovnimi usposabljanji ter informacijskim spletiščem *Šola filma* kontinuirano krepi kompetence strokovnih delavcev na področjih filma in filmsko-vzgojnih vsebin ter širi njihovo dostopnost.

Zavod [Vizo](#) – deluje z namenom izvajanje kulturnih in vzgojno-izobraževalnih dejavnosti na področju filma in drugih vizualnih medijev. Glavno poslanstvo Vizvoja je filmsko opismenjevanje otrok in mladih.

[ZAVOD MAJA WEISS, zavod za kulturne dejavnosti](#) – je zavod za kulturne dejavnosti, ki se ukvarja s produkcijo filmov, izobraževanjem, filmskimi delavnicami in predavanji, filmsko ter medijsko vzgojo za otroke, mladostnike in odrasle. Promovira slovenski film in kulturo, spodbuja kulturno ustvarjalnost in svobodo umetniškega izražanja.

[Zavod za kulturo Delavski dom Trbovlje](#) – je center raznovrstne kulturne ponudbe v regiji. Večina njegovega delovanja je usmerjena v gledališko in filmsko dejavnost ter širjenje zavesti o novomedijski kulturi. Z bogato ponudbo gledaliških ter filmskih predstav, gledališkega, lutkovnega in filmskega abonmaja, umetniških razstav, letnega kina in spremljevalnih pedagoških dejavnosti je za obiskovalce odprt večino dni v letu.

[ZVVIKS](#) – se sicer ukvarja pretežno s produkcijo filmov, vendar izvaja tudi kulturno-vzgojni program, ki ljudem po Sloveniji približuje svet animiranega filma, zajema ustvarjalne delavnice, izobraževanja za pedagoginje, projekcije s pogovorom, vodene ogledne snemalnega studia in tematskih razstav.

Kulturni domovi, ki v sklopu širše kulturne ponudbe ponujajo filmsko vzgojo, predvsem projekcije izbranih filmov s pogovori:

Knjižnica – Kulturni center Lendava – Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ – letni oder

Kulturni dom Cerknica, Notranjski regijski park – filmske projekcije za šolske skupine

Kulturni dom Franca Bernika Domžale / Mestni kino Domžale – filmski program, projekcije za šole

Kulturni dom Krško – redni filmski program, redni art kino filmski program, filmsko-vzgojni programi za šolske skupine

Kulturni dom Nova Gorica – *Filmski vrtiljak, Filmsko gledališče*

Center interesnih dejavnosti, Kino Ptuj – projekcije s pogovori za šolske skupine, *Pogovori o(b) filmu, Kino brez stropa, Filmska čajanka, Kino vrtiček, Kinoskop, Mladi kino, Film od blizu,*

Kulturni dom Slovenj Gradec – šolski filmski abonma, filmski abonma *Kino ob kavi*, filmski abonma *Kino klub*

LIJAmmedia, zavod za medijsko produkcijo in izobraževanje – *Filmska abeceda*, *Delavnice stop trik animacije*, *Osnove fotografije*, *Osnove filmskega jezika za strokovne delavce*

ŠKUC – *Festival gejevskega in lezbičnega filma*

6.2 Primer dobre prakse Mestna občina Ljubljana

Mestna občina Ljubljana (MOL) je posvetila posebno mesto filmu, filmski vzgoji in kulturno-umetnostni vzgoji tudi v dokumentu *Strategija razvoja kulture v Mestni občini Ljubljana 2020-2023, z usmeritvami do leta 2027*, ki ga je pripravil Oddelek za kulturo. Cilj MOL je zagotoviti dostopnost do kakovostne filmske produkcije in filmske vzgoje za vse ciljne skupine prebivalstva v mestnem središču, ki jo bodo dosegali z naslednjimi ukrepi: 1. nadaljevati programsko politiko Kinodvora, razvijati programe filmske vzgoje za vse generacije in inovativne pristope k privabljanju novih občinstev tudi zunaj matične kinodvorane, 2. do leta 2023 pričeti z izgradnjo minipleksa mestnega kina na območju Ajdovščine v središču mesta, 3. zasnovati sistem podpore dokumentarnim in kratkim filmskim projektom, ki se dogajajo v Ljubljani. S tem nameravajo zagotavljati kakovost in raznolikost filmske ponudbe v mestu, tako filmov v distribuciji kot filmskih festivalov in drugih kulturnih ter pestrih spremljevalnih programov v sodelovanju z NVO in kontinuiran program filmske vzgoje za vse generacije. V dokumentu podajo posebno pozornost podpori dokumentarnim in kratkim filmskim projektom z namenom promocije Ljubljane kot filmu prijaznega mesta. V desetih letih je več kot 2.000 dogodkov obiskalo več kot milijon obiskovalcev. Kot veliko oviro pa prepoznavajo omejeno dostopnost programov v Kinodvoru z samo eno kinodvorano, zato zavod inovativno pristopa k ciljnim občinstvom z organizacijo filmskih dogodkov na prostem ali gostuje v prostorih drugih kulturnih ustanov v MOL.

MOL podpira filmsko vzgojne projekte tudi z letnimi razpisi, ki jih pripravlja Medresorsko sodelovanje s ciljem “Vzpostaviti dolgoročnejša sodelovanja med javnimi zavodi, katerih ustanoviteljica je MOL, NVO s področja kulture in vzgojno-izobraževalnimi ustanovami.” (ibid. 54)

Ukrepi, ki jih predlagajo za uresničevanje cilja so:

- “javne zavode spodbuditi, da do leta 2022 oblikujejo strategijo kulturno-umetnostne vzgoje, v katero so vključeni vzgojno-izobraževalni zavodi na območju MOL, ter strategijo razvoja programov za družine, ki jih izvajajo strokovno izobraženi kadri,
- do leta 2021 vzpostaviti sistem gostujočih umetnikov v vzgojno-izobraževalnih zavodih,
- vzpostaviti kontinuirano usposabljanje koordinatorjev kulturno-umetnostne vzgoje v vzgojno-izobraževalnih zavodih in kulturnih ustanovah po posameznih področjih,
- v letu 2020 pričeti z mesečnim e-novičnikom o kulturnih dogodkih za otroke (vrtci in OŠ) na območju MOL za koordinatorje kulturno-umetnostne vzgoje,
- vzpostaviti kontinuirana izobraževanja za starše o pomenu kulturno-umetnostne vzgoje za otroke, ki bi se izvajala v vzgojno-izobraževalnih zavodih.” (ibid. 55)

7 Filmska vzgoja in film v Mariboru

Kot smo v prejšnjih poglavjih predstavili širšo vpetost filmske vzgoje in njen obsežen družbeni pomen, se v tem osredotočamo na lokalno okolje. *Lokalni program za kulturo Mestne občine Maribor 2015 - 2020* izpostavlja manko prostorskih pogojev, saj ugotavlja, da je "... s privatizacijo Maribor izgubil »kino-gledališče«, sedaj civilne iniciative in organizacije skrbijo za vzpostavitev višje ravni kulture gibljivih slik, ki zajema film in video ter letni kino, kar je v javnem interesu mesta. Mestu manjka tudi produkcijski prostor za filmsko in AV umetnost." (<https://www.maribor.si/dokument.aspx?id=28091>, 2014, str. 11)

Kot korak k boljšim razmeram na področju filma predlaga dva ukrepa:

“**UKREP 17:** Zagotovitev prostorskih, tehničnih in organizacijskih pogojev delovanja »kina Udarnik« kot mestnega in letnega kina s potrebno digitalno projekcijsko in predvajalno platformo. (2016)

UKREP 18: Zagotovitev pogojev za produkcijo avdio-vizualnih umetnosti in filma na temelju povezovanja ustvarjalcev in izvajanja izobraževalnih programov na tem področju ter omogočanja skupnih projektov. (2018)” (*Lokalni program za kulturo, 2015-2020*)

Predvidena ukrepa dobro izražata pomanjkljivosti in sta usmerjena na pravo pot razvoja filmskega področja, vendar se doslej še nista uresničila. Za kakovosten razvoj filma v mestu in vzgojo občinstva, je še toliko bolj pomemben sistematičen pristop k razvoju kakovostnega filmskega področja in filmske vzgoje skladno s smernicami nacionalnih in evropskih strategij, tako v sodelovanju s formalnim šolskim sistemom, kakor tudi v neformalnem izobraževanju.

Za kakovostno, strukturirano in kontinuirano delo je nujno med večletne razpisne aktivnosti dodati podporo filmski vzgoji in podporo filmskim izobraževanjem, ki jih trenutno ne pokrivajo niti letni projektni razpisi, kot je zapisano v Ukrepu 18. Delavnične in izobraževalne aktivnosti se danes največkrat pojavljajo le kot spremljevalne in podporne aktivnosti filmskih festivalov, brez prave podpore in sistematičnosti ter usmerjenosti k dolgoročnim in trajnim učinkom. Ob pripravi novega občinskega dokumenta *Strategija razvoja kulture v Mariboru 2022–2026* je potrebno ohraniti načrtano ukrepa in ju začeti bolj intenzivno uresničevati, hkrati pa dopolniti s premisleki o prvih korakih filmske vzgoje in tej zagotoviti kontinuirano podporo.

7.1 Neformalna izobraževanja, ki jih izvajajo NVO

Na področju neformalnega izobraževanja predvsem v oziru praktičnega dela (v Mariboru tudi pri delu na področju filmske vzgoje v kinodvorani) zasledimo v Sloveniji kot izvajalce predvsem nevladne organizacije. Velik prispevek k poglobljanju v polje filmske ustvarjalnosti prinašajo filmski festivali z njihovimi izobraževalnimi aktivnostmi. Mednarodni festivali omogočajo tudi mreženje in izmenjavo praks s strokovnjaki in ustvarjalci iz tujine, hkrati pa lahko izobraževalne vsebine lažje izvedejo v sklopu celote festivala, saj je sicer na področju filmskega izobraževanja na voljo le razpis Slovenskega filmskega centra in občasna prijava na druge razpise, kjer se film lahko uporabi kot medij za izražanje stališč.

Filmska vzgoja v neformalnem izobraževanju je ravno zaradi nesistematičnosti dostopa do sredstev in usmerjanja vsebin kompleksno zastavljena, v grobem pa bi lahko aktivnosti ločili po vsebini (animirani film, igrani film, dokumentarni film, eksperimentalni film, scenaristika, filmska teorija, filmska zgodovina ...), po ciljnih skupinah (delavnice za ranljive skupine, delavnice medgeneracijskega sodelovanja ali vseživljenjskega učenja, delo z mladimi ...) in po namenu in ciljnih aktivnosti (razvoj digitalne pismenosti in drugih kompetenc, kritična pismenost, ustvarjanje in filmska produkcija ...).

V Mariboru se s filmsko vzgojo za širšo javnost ukvarjajo Društvo za razvoj filmske kulture, Filmsko društvo Film Factory, Zavod Pekarna Magdalenske mreže, Društvo Mitra ter Zavod MARS Maribor, ki deluje bolj kot most med ustvarjalci s področja filma in šolskimi skupinami.

Za kakovosten razvoj filmske vzgoje in filma nasploh v Mariboru so se organizacije združile v konzorcij *Film in Maribor*. Njegovo delovanje temelji na vzpostavitvi ključnih strateških dokumentov z namenom razvoja filmske kulture. Organizacije sodelujejo tako z vrtci, osnovnimi in srednjimi šolami, kot z vsemi drugimi zainteresiranimi skupinami. Pripravljajo široko paleto vsebin, ki jih izvajajo v okviru festivalov: *Mednarodni festival animiranega filma StopTrik* (www.stoptrik.com) v produkciji Zavoda Pekarna Magdalenske mreže, *Mednarodni festival dokumentarnega filma Dokudoc* (www.dokudoc.si) v produkciji društva Mitra, mednarodnih festivalov otroškega in mladinskega filma (www.enimation.si), ter rednih izobraževalnih vsebin igranega filma *Film Smoothie* (www.film-smoothie.si) v produkciji Film Factory, animiranega filma in novih medijev z Društvom za razvoj filmske kulture in Zavodom MARS Maribor (www.marsmaribor.org). V sodelovanju s konzorcijem lahko vsaka starostna skupina najde nekaj zase.

Konzorcij *Film in Maribor* povezuje ponudbo filmske vzgoje za vse starostne skupine na spletni strani: www.filminmaribor.com.

Filmsko izobraževalne vsebine organizacij konzorcija:

Pekarna Magdalenske mreže (PMM) skozi izobraževanja razvija predvsem področje animacije in spodbuja kritično misel na področju filma preko predavanj in delavnic. V okviru Mednarodnega festivala StopTrik vsako leto priredi dve produkcijski delavnici stop animacije: profesionalno delavnico za mlade in odrasle, ki jo vselej vodi svetovno priznan mentor iz mednarodnega prostora, in delavnico za otroke, ki jo praviloma vodi animator iz Slovenije. V okviru festivala, v sodelovanju z iniciativo Ostrenje pogleda in mednarodnimi kritiki s področja animacije, prireja tudi delavnice kritičnega pisanja. Skozi leto PMM prireja predavanja iz zgodovine filma, filmske teorije, predstavitev strokovnih revij s področja kinematografije, projekcije animacij s pogovori ter predstavitev partnerskih festivalov animacije na srednjih šolah.

Društvo za razvoj filmske kulture (DRFK) od ustanovitve leta 2004 naprej deluje v prepričanju, da v Mariboru primanjkuje filmskih dogodkov, kjer bi se o filmu pogovarjali in izobraževali ter opozarja na odsotnost prostora, v katerem bi se redno prikazoval kuriran umetniški filmski program. Z razvojem platforme ENIMATION (od 2009), organizacijo delavnic in mednarodnega festivala otroškega in mladinskega filma se je DRFK bolj celovito usmerilo v filmsko izobraževanje in opismenjevanje

različnih ciljnih skupin, predvsem otrok, mladih, učiteljev in pedagogov.

Po sodelovanju z Zavodom Udarnik v okviru rednega filmskega programa Kina Udarnik, je DRFK svoj domicil našlo v okviru skupnosti GT22, kjer je prostore bivšega nočnega kluba preuredilo v Intimni kino, sicer pa DRFK na različnih lokacijah izvaja raznovrstne projekte filmskega prikazovanja, izobraževanja in ozaveščanja, med katere sodijo:

- *ENIMATION*, mednarodni otroški in mladinski filmski festival
- *Ekstremno Slovensko*, serija pogovorov s slovenskimi filmskimi ustvarjalkami
- *Ekstremno Lokalno*, predstavitev lokalnih filmskih ustvarjalk
- *Ekstremno Študentsko*, serija pogovorov s študentkami filmskih smeri v Sloveniji in tujini
- *Slovenski mladinski film*, serija pogovorov o problematikah mladih in slovenskega mladinskega filma
- *FeFi*, festival feminističnega filma
- *Maribor is the future* podcast.

Mitra, društvo za razvoj avdiovizualne kulture in medkulturnega dialoga, od svojih začetkov leta 2009 naprej doma in v tujini organizira izobraževanja na področju dokumentarne zvrsti za različne starostne skupine, kjer z namenom približevanja dokumentarnega filma profesionalni filmski ustvarjalci delijo svoje znanje. Namen tovrstnih delavnic je širiti navdušenje nad dokumentarno zvrstjo ter spodbujati medijski angažma, ki ga omogoča digitalna demokratizacija. Prvi projekt je bil *Balkan Junctions* dokumentarni laboratorij, kjer so organizirali dokumentarne delavnice v Mariboru, Zrenjaninu in Skopju ter na celoti področja Balkana posneli dokumentarni film o tranziciji Balkana v EU ter o vprašanih meja, viz, ki je bil predvajan tudi na Goldsmith univerzi v Londonu kot izobraževalna vsebina. Eden od ciljev dokumentarnih delavnic je identificirati, kreirati in spodbujati nove avtorje slovenskih dokumentarnih filmov, krepiti družbeno kritičnost ter spodbujati kreacijo medijskih vsebin. Od leta 2012 organizira *Mednarodni festival dokumentarnega filma Dokudoc*, v sklopu katerega organizirajo enotedenske intenzivne dokumentarne delavnice, tako da udeleženci delavnice skozi proces spoznavanja vseh korakov ustvarjanja dokumentarnega filma idejo pripeljejo do javne projekcije, ki se zgodi na festivalu. Izobraževanje na temo dokumentarnosti s ciljem izboljšanja pogojev ustvarjanja nudijo tudi v okviru *Doku pogovorov*, ter pogovorov na šolskih projekcijah aktualnih dokumentarnih filmov. S predstavitvami dediščine slovenske dokumentaristike izobražujejo tudi mlajšo publiko. Od leta 2010 v projektu *Srebrne zgodbe* za digitalno pripovedovanje zgodb izobražujejo seniorje in tiste, ki delajo s starostniki. Leta 2013 so prejeli nacionalno nagrado *Jabolko kakovosti* za projekt izobraževanja seniorjev na področju avdiovizualnega opismenjevanja, ki jo podeljuje CMEPIUS. Avdiovizualno ustvarjanje razumejo tudi kot združevanje različnih generacij ter opolnomočenje seniorjev, saj v uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije vključujejo starejše ljudi in s tem večajo njihovo vključenost ter zmanjšujejo njihovo socialno osamo. V projektu *Mreže evropskega kulturnega učenja* so opravili raziskavo kulturnega izobraževalnega sektorja, organizirali evidentiranje in opredelitev novih sektorskih organizacij in deležnikov, razvijali pristope za poklicno usposabljanje in poklicni razvoj, da bi se lahko odzvali na potrebe le-tega, preizkušali in izpopolnjevali pristope za sektorsko obveščanje, raziskovanje novih okvirov za poklicno usposobljenost in certifikacijo palete umetniških in kulturnih praks, ki jih umetniki in kreativci uresničujejo znotraj priložnostnih, neformalnih in formalnih situacij.

Filmsko društvo Film Factory je kolektiv avtorjev in producentov, ki v svoj fokus postavljajo avtorski film, filmsko pismenost in lokalno avdiovizualno skupnost. Skrbijo za filmsko pismenost, ki je pomemben del splošne razgledanosti mladih. Film Factory od leta 2009 razvoj publike prepoznava kot izjemno pomemben element ter izvaja programe filmske vzgoje za mlade *Film Smoothie*. To je osvežilna kombinacija raznolikih izobraževalnih programov, ki mlade sooča s filmsko kulturo, jim ponuja priložnost za ogled kvalitetnih filmov ter jih pospremi skozi proces filmskega ustvarjanja. V sodelovanju z različnimi mentorji *Film Smoothie* vzgaja kritične gledalce in ustvarjalce filmov. Vsi programi so vsebinsko in časovno prilagojeni različnim starostnim skupinam mladostnikov. Temeljni gradniki, ki se prepletajo skozi vse izobraževalne programe društva, so: ogled filma, pogovor o in ob filmu, teoretska, zgodovinska in tehnična predavanja in filmsko ustvarjanje na področju igranega in animiranega filma. Programi potekajo v sodelovanju z osnovnimi in srednjimi šolami ali pa popolnoma neodvisno.

Zavod MARS Maribor je skupnost pedagogov in strokovnjakov s področij znanosti in umetnosti, ki se skozi različne aktivnosti posveča neformalnemu izobraževanju v kulturi. V ta namen pripravlja dogodke, ki interdisciplinarno predstavljajo in povezujejo različna umetniška področja z namenom spodbujanja in razvijanja posameznikov v čuteče, razmišljujoče, raziskovalne, ustvarjalne in kritične osebe, ki tvorijo zadovoljno in odgovorno družbo. Poslanstvo Zavoda MARS Maribor je skozi umetnost, kulturo in kulturno-umetnostno vzgojo spodbujati celosten razvoj posameznika in skupnosti. V svoj pester program film vključuje na posameznih sobotnih dogodkih za otroke in družine, kot projekcije izbranih slovenskih avtorjev s pogovori, na delavnicah pa preizkuša, razvija in poučuje procese in orodja za zajemanje slike in zvoka. Poleg programov za družine pa v sodelovanju z Društvom za razvoj filmske kulture pripravlja tudi ENIMATION school, šolo animiranega filma, in sicer na osnovnih šolah in v Vetrinjskem dvoru (Maribor). Po dogovoru organizira filmske kulturne dneve za šole.

Mariborske organizacije so tesno povezane z drugimi nevladnimi organizacijami, posamezniki in javnimi zavodi širom Slovenije, saj velikokrat gostujejo, gostijo vsebine partnerjev in sodelujejo pri organizaciji skupnih dogodkov.

7. 2 Potencial neformalnega izobraževanja v kinodvoranah

Maribor se srečuje z odločilnim mankom primerne mestne kinodvorane, kjer bi redna ponudba kakovostnega filma našla svoje mesto. Pridobitev primerne kinodvorane bi zagotovila kontinuirano prisotnost kakovostnega filma in s tem redno pritegovanje publike k spremljanju in ogledu ponudbe, obenem pa bi možnost ogleda kakovostnega filma s pogovori in drugimi spremljevalnimi vsebinami zagotovila šolskim skupinam v Mariboru s širšo okolico.

Trenutno se šole redkeje odločajo za ogled filmskih projekcij izven šol, saj je najem drugih dvoran v mestu, ki bi omogočale doživetje in izkušnjo ustreznega kakovostnega filma, predrag, učitelji pa morajo obenem sami poskrbeti za najem filma in komunikacijo z distributerji. Šole se zato raje odločajo za manj ustrezne in manj kakovostne filme, ki so jim na voljo v redni ponudbi multipleksov.

Pozitivne učinke mestne dvorane vsekakor lahko preverimo v Ljubljani, kjer se po več kot desetih letih dobre strategije s področja filmske vzgoje kažejo rezultati projekta Javnega zavoda Kinodvor *Kinobalon*. Gre za dobro prakso povezovanja neformalnega izobraževanja na področju filma, kjer lahko vse šole po Sloveniji (tudi v Mariboru) s pomočjo knjižic z izbranimi filmi, spremljajo kakovostne vsebine v redni ponudbi programa *Kinobalon*. Pomemben most med neformalnim in formalnim izobraževanjem za ljubljanski okoliš pa je projekt *Kinobalon - MOL generacije*, ki ga je leta 2009 Kinodvor s sodelavci in s podporo Mestne občine Ljubljana, Oddelka za predšolsko vzgojo in izobraževanje ter Oddelka za kulturo zasnoval kot presek "... ki je razširjal že obstoječ program za šole in vrtce znotraj Kinodvorovega programa za mlada občinstva. Osnovno poslanstvo MOL generacij je bilo, da kakovosten program filmske vzgoje postane dostopen vsem ljubljanskim predšolskim otrokom in šolarjem." (Kelbl, str. 3, 2019)

Mestna občina Ljubljana je že z ustanovitvijo Javnega zavoda Kinodvor namenila velik poudarek vzgojnim vsebinam in zapisala v Akt o ustanovitvi zavoda delovanje dejavnosti filmske in kulturne vzgoje, izvajanja pedagoških programov, programov promocije in izobraževalnih programov.⁵ Hkrati je zapisala in uresničevala podporo filmski in kulturno-umetnostni vzgoji v strateških dokumentih občine, ki jih z leti le nadgrajuje. Tisti, ki so ga oblikovali, so se o programu zavedali, "... da mora biti zastavljen dolgoročno, sistematično in trajno, zato smo se odločili, da otroke vključimo prek vzgojno-izobraževalnih ustanov in da mora biti ta njihov prvi stik s filmsko vzgojo brezplačen. Jasno je bilo, da filmsko-vzgojna dejavnost ni enkratni dogodek, ampak je kontinuiran proces, ki se mora nadaljevati skozi vsa leta otrokovega odrasčanja." (prav tam). Zastavili so program za otroke, ki je omogočal obisk ene projekcije s spremljevalno delavnico ali pogovorom vsem učencem zadnje skupine predšolske vzgoje, 3. in 8. razredom osnovne šole. "Vsebinsko izhodišče programa *Kinobalon*, in znotraj tega tudi projekta *MOL generacije*, je izhajalo iz želje, da navedenim generacijam omogočimo ogled kakovostnega filma v kinematografu. Ta ogled pa naj bo aktiven, saj želimo podpreti oblikovanje dejavnega gledalca, ki bo razumel posebnosti filmske govornice in jih znal ustvarjalno vpeti v svoj osebni svet ter na tej osnovi graditi tudi svoj pogled navzven: na naše odnose, svet, ki nas obkroža, svojo vlogo v njem. Vsak ogled filma v dvorani zato pospremimo z uvodom. Za predšolske otroke smo v sodelovanju s partnerjem, Društvom Slon, po vrtcih začeli izvajati delavnice optičnih igrač Slon, na katerih otroci prek igre spoznavajo osnove animacije, kasneje v 3. razredu pa na delavnicah animiranega filma Slon že poskušajo kratke animacije ustvariti tudi sami. Z učenci 8. razredov smo začeli uvajati daljše, poglobljene pogovore o filmu neposredno po ogledu v dvorani. /.../ Ob začetkih *MOL generacij* se je zelo hitro in z navdušenjem odzvalo mnogo strokovnih sodelavcev v vrtcih in šolah. Nemalokrat se je zgodilo, da je učiteljica, ki je pripeljala na ogled en razred v sklopu programa, naslednje leto navdušila še svoje kolege, ki so pripeljali celo predmetno ali razredno stopnjo, čeprav ogled ni bil sofinanciran s sredstvi *MOL generacij*. /.../ Hitrost odzivov in vpeljave filmskih programov v šole kaže, da zanimanje za film ni živo le med otroki in učenci, ampak je želja po vključevanju filma v šolski in predšolski kurikulum tlela tudi v mnogih učiteljih, učiteljicah, vzgojiteljih in vzgojiteljicah." (Kelbl, 2019, str. 3, 4)

⁵ Akt o ustanovitvi, Javni zavod Kinodvor, https://www.kinodvor.org/wp-content/uploads/2017/10/mol_sklep_ust.pdf

Od leta 2009 do 2018 je *Kinobalonov* program MOL generacije obiskalo skupaj 43.383 gledalk. Filmski program dopolnjujejo s številnimi spremljevalnimi, skozi katere želijo podkrepiti izkušnjo filma in filmske produkcije.

Sodeč po anketi Kinodvorovega programa, ki je želela zajeti analizo učinkov programa, poleg filmsko vzgojnih ciljev učitelji prepoznajo še naslednje:

- “udeležba na kulturni prireditvi, spoznavanje kulturnih ustanov, spoznavanje kina;
- ogled kakovostnega filma;
- pogovor o različnih vsebinah preko filma (npr. boleče teme, teme, ki v učnem procesu ne prihajajo na površje ...);
- spoznavanje različnih tematik preko filma (medkulturnost, drugačnost, strpnost, spoznavanje širšega družbenega okolja, življenje otrok po svetu, različnih vrednot, širitev znanj);
- spoznavanje filmske umetnosti, približati otrokom filmsko umetnost;
- spoznavanje filmske govornice, različnih zvrsti, filmskih elementov, pogovor o videnem in slišnem;
- razširiti otrokom filmska obzorja, razgledanost (“pokazati, da je film lahko več kot le popularne risanke“, “navajanje na nekomercialne vsebine“ ipd.);
- spodbuditi široko in poglobljeno doživljanje umetnosti;
- spodbuditi radovednost in veselje do umetniških dejavnosti;
- učenci se učijo vrednotenja umetniških vsebin;
- filmsko ustvarjanje, seznanjanje z animacijo, spoznavanje različnih načinov ustvarjanja filma;
- medpredmetno povezovanje (sociologija, etika, glasba, geografija, zgodovina ...), povezovanje različnih vsebin;
- vključevanje tem, ki so otrokom blizu;
- širjenje pozitivnih vrednot med učenci, utrjevanje medsebojnih odnosov, spoštovanja, pogovor o vrednotah in dostojanstvu, krepitev zaupanja, osebnostna rast, razvijanje sočutja;
- povezovanje filmskih vsebin z lastnimi izkušnjami, izražanje čustev;
- spodbujanje razmišljanja;
- vključevanje filmske vzgoje že v predšolsko obdobje;
- primerno vedenje ob obisku kulturnih ustanov, bonton;
- spoznavanje različnih medijev in primerjava med njimi (npr. film, knjiga ...);
- razvijanje izražanja in komuniciranja skozi umetnost in o umetnosti – (besedno, likovno ...) opismenjevanje;
- ubesedovanje doživetij in razmišljanj ob ogledu filma, doživljanje, razumevanje in vrednotenje;
- spoznavanje slovenskega filma, spoznavanje aktualne produkcije evropskega filma;
- ločevanje domišljjskega in resničnega sveta.

Cilji, ki so jih navajali, so zelo raznoliki. Zanimivo je tudi, da večina strokovnih delavcev v odgovoru ni zajela le filmskih, ampak širše področje ciljev, od umetnostnih do širše družbenih. Enako učitelji in vzgojitelji ne poudarjajo le znanj, ki jih otrok pridobi ob ogledu filma, ampak tudi druge veščine in kompetence. Poudarjali so tudi pomen čustvenega, moralnega, osebnostnega in družbenega razvoja otrok, torej vsebin, za katere, kot pravijo tudi sami, v sodobni šoli zmanjka prostora in časa. Zavedanje o tem, da je filmska vzgoja več kot le učenje o filmu, je torej med anketiranimi strokovnimi delavci visoko prisotno.” (Kelbl, 2019, 9, 10)

Učinki *Kinobalonovega* programa filmov, zbranih v knjižici, segajo tudi po drugih krajih Slovenije, saj jih povzemajo vse dvorane Art kino mreže Slovenije. Na ta način se je ustvaril krog sodelovanja med šolami - kinodvoranami - distributerji, ki za dobrobit razvoja filmske kulture in uresničevanja skupnih ciljev omogočajo kakovosten film najširši publiki otrok in mladih.

Izbrani filmi iz knjižice *Kinobalon* so na voljo tudi v Mariboru za mariborske vrtce, osnovne in srednje šole, vendar se morajo šole največkrat same angažirati in dogovarjati z distributerji in najemati kinodvorane, da si ogledajo izbrani film. To pa predstavlja tako velik finančni zalogaj kot velik neplačan angažma učiteljev, zato se največkrat odločajo za izbor vsebin, ki so jim v danem trenutku na voljo v cinepleksih.

Učiteljem, ki se želijo poglobiti v film in filmsko vzgojo ter se neformalno izobraževati, je na voljo tudi spletni portal www.solafilma.si, kjer so na enem mestu zbrane vse ključne informacije o filmski vzgoji, strateški dokumenti, članki in druga literatura, izvajalci filmske vzgoje in pedagoških vsebin, novice idr. S prijavo pa jim je dostopna tudi spletna učilnica. Cilj spletne platforme je ustvariti filmsko bazo, ki bi šolam omogočala dostop do različnih filmov z urejenimi avtorskimi pravicami. Spletna platforma nastaja kot rezultat sodelovanja projektov *Filmska osnovna šola* (AKMS) in *Razumevanje filma* (Slovenska kinoteka). Zainteresirani učitelji lahko v *Brskalniku po filmsko-vzgojnih dejavnostih* preverjajo ponudbo neformalnega izobraževanja, ki jo pripravljajo strokovnjaki s področja filma in filmske vzgoje (<http://www.solafilma.si/sl/teme/brskalnik-po-filmsko-vzgojnih-dejavnostih>).

8 Predlogi ukrepov

Skladno z opredelitvijo problemov, opravljenimi analizami in pregledom primerov dobrih praks, predlagamo naslednje ukrepe:

Ukrep 1: Zagotovitev takojšnjega rednega razpisnega sofinanciranja filmske vzgoje in izobraževanja s strani Mestne občine Maribor.

Kratkoročni cilj: Mestna občina Maribor poviša sredstva na področju avdiovizualne umetnosti in v okviru področja vzpostavi dodaten razpis za filmsko vzgojo in izobraževanje. Prvi korak je umestitev kulturno-umetnostne in filmske vzgoje v Strategijo razvoja kulture v Mariboru 2022–2026. Po zgledu MOL lahko filmsko vzgojo MOM kot razpisno področje umesti v domeno Urada za kulturo in mladino. Manjše projekte kulturno-umetnostne vzgoje pa lahko umesti tudi v domeno Urada za vzgojo in izobraževanje, zdravstveno in socialno varnost in raziskovalno dejavnost.

Dolgoročni cilj: Mestna občina Maribor prepozna potrebo po filmski vzgoji in izobraževanju ter kakovosten film prepozna kot temeljno kulturno dobrino in sredstvo kulturne pismenosti mesta, ki jo dolgoročno zastavi kot mestotvorno investicijo ter področju zagotovi večletno financiranje tudi z doslednim izvajanjem strategije razvoja kulture. Mestna občina Maribor s pomočjo strokovnjakov s področja filma pripravi lokalno strategijo razvoja filmske vzgoje in izobraževanja.

Ukrep 2: Zagotovitev mestnega kina za kontinuiran dostop do kakovostnega filma in razvoj filmske vzgoje in izobraževanja kot kontinuiranih strokovnih ter podpornih vsebin za vzgojno-izobraževalne institucije in druge zainteresirane.

Kratkoročni cilj: Mestna občina Maribor vzpostavi začasen prostor primeren za kontinuirano filmsko prikazovanje in izobraževanje.

Dolgoročni cilj: Mestna občina Maribor vzpostavi mestni kino s pripadajočo infrastrukturo, ki strokovnjakom s področja filmske kulture v mestu med drugim omogoča izvedbo vsebin s področja filmske vzgoje in izobraževanja za različne ciljne skupine oziroma javnosti in za doseganje raznolikih ciljev filmskega opismenjevanja in kulturnega razvoja.

Ukrep 3: Podpora prepoznavnosti in odmevnosti filmsko-vzgojnih programov v lokalni skupnosti.

Kratkoročni cilj: Ponudniki filmske vzgoje se povežejo za skupen nastop na trgu in skupno promocijo vzgojnih in izobraževalnih vsebin s področja filma. Vsebine NVO promovira tudi MOM po svojih komunikacijskih kanalih in družbenih omrežjih in s ciljno promocijo preko Urada za vzgojo in izobraževanje, zdravstveno, socialno varstvo in raziskovalno dejavnost in Urada za kulturo in mladino.

Dolgoročni cilj: Večletna podpora filmski vzgoji in izobraževanju z omogočanjem brezplačne uporabe primernih prostorov in tehnične opreme v centru mesta in v drugih mestnih četrtih ter prostorih skupnosti.

Ukrep 4: Podpora izobraževanju mladih skozi izjemen potencial filma in filmske vzgoje.

Kratkoročni cilj: Pripraviti celosten model izobraževanja, ki povezuje različne akterje na področju filmske vzgoje in vključuje redne promocijske aktivnosti ter vzpostaviti reden in osebni kontakt s šolami.

Dolgoročni cilj: MOM vzpostavi mestni kino, ki s pomočjo obstoječih akterjev s področja filmske vzgoje in izobraževanja nudi redne vzgojno-izobraževalne programe, promocijski prostor za filmske aktivnosti v šolah, zagotavlja usposabljanja pedagoških in drugih strokovnih delavcev in drugih zainteresiranih.

8.1 Predlog strategije in modela izobraževanja na področju filma v Mariboru

Konzorcij Film in Maribor je kot prilogo k pričujočemu dokumentu pripravil Model celostnega neformalnega izobraževanja s področja filma in animacije s poslovnim in pedagoškim načrtom, ki nakazuje strategijo filmske vzgoje in izobraževanja v mestu. Model stremi k dolgoročnim ciljem in učinkom s predlaganimi vsebinami, ki jih organizacije že izvajajo, ter dodaja nove vsebine, ki zapolnjujejo manko sistematičnega izobraževanja na različnih področjih filma za raznolike ciljne skupine. Izpostavljena je tudi aktivnost spletne delavnice za zainteresirane posameznike, ki jih vodi k ustvarjanju lastnih videoposnetkov za kakovostno zagovorništvo civilnodružbenih pobud. Model za začetek delovanja potrebuje ustrezno finančno podporo, ki pa se ne zajeda v obstoječe projektne razpise, saj zahteva dolgoročno zagotovljen finančni tok s profesionalnim delom, spremljanjem in analizo rezultatov.

9 Viri

- Akt o ustanovitvi, Javni zavod Kinodvor, Mestna občina Ljubljana, maj 2008, https://www.kinodvor.org/wp-content/uploads/2017/10/mol_sklep_ust.pdf, pridobljeno, 19. 4. 2021
- Art kino mreža Slovenije, <http://www.solafilma.si/sl/objava/pedagoski-kolektiv-ob-filmu-100-kg-do-zvezd-pomen-kulturno-umetnostne-vzgoje-na-razvoj-osebnosti-pomen-filmske-vzgoje-2344>, pridobljeno 12. 9. 2020
- Borčič, Mirjana: Odstiranje pogleda, spomini, izkušnje, spoznanja, Javni zavod Kinodvor, Slovenska kinoteka, Ljubljana, 2014
- Bucik, Nataša, Pošar Matjašič, Nada, Pivec, Vlado: Kulturno-umetnostna vzgoja, Priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol – dopolnjena spletna različica, Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 2011, <https://www.zrss.si/kulturnoumetnostnavzgoja/publikacija.pdf>, pridobljeno 19. 4. 2021
- Bucik, Nataša, Pošar Matjašič, Nada: Kultura in umetnost v izobraževanju - popotnica 21. stoletja, predstavitev različnih pogledov o umetnosti in kulturni vzgoji, Pedagoški inštitut, Slovenija, september 2008, https://kulturnibazar.si/wp-content/uploads/2020/06/12_Kultura-in-umetnost-v-izobra%C5%BEevanju-%E2%80%93-popotnica-21.-stoletja.pdf, pridobljeno 9. 9. 2020
- Fasalek, Patricija: Seznam: filmsko-vzgojne organizacije v Sloveniji, Mad about film, Z apetitom za film, Zavod VIZO, Slovenija, februar 2019, <http://madaboutfilm.si/seznam-filmsko-vzgojne-organizacije-v-sloveniji-2/>, pridobljeno 9. 9. 2020
- Film Education: A User's Guide, Future Learn, Online Courses / Creative Arts&Media, British Film Institute, Velika Britanija, <https://www.futurelearn.com/courses/film-education-a-user-s-guide>, pridobljeno 9. 4. 2021
- Hrženjak, Majda, Vendramin, Valerija: Kulturna vzgoja, Zaključni elaborat CRP-a "Kulturna vzgoja skozi otroško literaturo", Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne in politične študije, Ljubljana, 2003, https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/kulturna_vzgoja.pdf, pridobljeno 19. 4. 2021
- Izobraževalna sezona 2020/2021, Javni sklad za kulturne dejavnosti, Ljubljana, 2020, https://www.jskd.si/film-in-video/izobrazevanje_film/uvod_izobrazevanje_film.html, pridobljeno 9. 4. 2021
- Kelbl, Barbara: Kinobalon - MOL generacije 2009-2019, Poročilo o izvajanju programa filmske vzgoje v Mestni občini Ljubljana, Javni zavod Kinodvor, Ljubljana, maj 2019, <https://www.kinodvor.org/kinobalon-mol-generacije-2009-2019/>, pridobljeno 9. 9. 2020
- Kinific, Miha: Nacionalni program za film 2018-2023, Društvo slovenskih režiserjev, Slovenija, avgust 2018, <http://www.dsr.si/files/2018/09/Filmarija-3.pdf>, pridobljeno 10. 3. 2021
- Kozoderc, Danilo: Vrednotenje in priznavanje neformalno pridobljenih znanj znotraj modela formalnega izobraževanja mladinskih delavcev, IRDO, Inštitut za razvoj družbene odgovornosti, https://socialna-akademija.si/wp-content/uploads/01_Kozoderc_NFI.pdf, pridobljeno 19. 4. 2021
- Kroflič, Robi: Pomen kulturno-umetnostne vzgoje na razvoj osebnosti - pomen filmske vzgoje, gradivo v sklopu strokovnega usposabljanja ob filmu *100 kg do zvezd* na temo duševnega razvoja otrok in mladostnikov, Ljubljana, avgust 2019, <http://www.solafilma.si/sl/objava/pedagoski->

[kolektiv-ob-filmu-100-kg-do-zvezd-pomen-kulturno-umetnostne-vzgoje-na-razvoj-osebnosti-pomen-filmske-vzgoje-2344](#), pridobljeno 16. 2. 2021

- Kulturni bazar, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, <https://kulturnibazar.si/o-kulturno-umetnostni-vzgoji/>, pridobljeno 19. 4. 2021
- Lokalni program za kulturo Mestne občine Maribor 2015-2020 (sprejet 26. 2. 2015), Filmska in AV umetnost, Mestna občina Maribor, Slovenija, str. 27, december 2014, <https://www.maribor.si/dokument.aspx?id=28091>, pridobljeno 9. 9. 2020
- Makovec Brenčič, Maja in Logaj, Vinko: Program osnovna šola, Filmska vzgoja, Izbirni predmet, Učni načrt, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, Slovenija, april 2018, <http://www.solafilma.si/sl/objava/izbirni-predmet-filmska-vzgoja>, pridobljeno 9. 9. 2020
- Osem ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, avgust 2012, https://skupnost.sio.si/pluginfile.php/432495/mod_resource/content/0/Gradivo/Osem_kljucnih_kompetenc.pdf, pridobljeno 19. 4. 2021
- Strategija razvoja kulture v Mestni občini Ljubljana 2020-2023, z usmeritvami do leta 2027 /Predlog za javno razpravo/, Oddelek za kulturo, <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Predlog-Strategije-razvoja-kulture-v-MOL-2020-2023-z-usmeritvami-do-let....pdf>, pridobljeno 19. 4. 2021
- Reid, Mark, Wall, Ian, Duve Sarah, Willing, Caren: A framework for Film Education, British Film Institute, Velika Britanija, 2015, <https://www2.bfi.org.uk/sites/bfi.org.uk/files/downloads/%20bfi-a-framework-for-film-education-brochure-2015-06-12.pdf>, pridobljeno 9. 9. 2020
- Reid, Mark: Film education in Europe: National cultures or European identity?, British Film Institute, Velika Britanija, str.1, 2018, https://www.scienceopen.com/document_file/44f3dc59-1e04-42ef-959a-abb2dd6a50a3/ScienceOpen/s2.pdf, pridobljeno 13. 4. 2021
- Reid, Mark: Publication Office of the European Union, Screening Literacy: Executive summary, Velika Britanija, 2011, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cbc5f0fb-3a04-4b44-898b-8b61b0b1c520>, pridobljeno 7. 12. 2020
- Resolucija o Nacionalnem programu za mladino 2013-2022 (ReNPM13-22), poglavje 7 PODROČJE 6: KULTURA, USTVARJALNOST, DEDIŠČINA IN MEDIJI, Pravno-informacijski sistem, Državni zbor Republike Slovenije, Ljubljana, oktober 2013, <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93>, pridobljeno 9. 9. 2020
- Šola filma, <http://www.solafilma.si/sl>, pridobljeno dne 9. 9. 2020
- Štempihar, Marko: Eseji iz kritične pedagogike. O solidarnosti in skrbi za obče dobro v neoliberalnem svetu. Založba Sophia, 2020
- Strategija razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje, Vlada Republike Slovenije, Slovenija, december 2016, https://www.film-center.si/media/cms/attachments/2016/12/12/Filmska_vzgoja_-_strategija.pdf, pridobljeno 9. 9. 2020
- Šprah, Andrej in drugi, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 2018, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/ucni_nacrti/2018-gimnazija-film.pdf, pridobljeno 12. 4. 2021
- Weiss, Maja: Odstiranje pogleda z Mirjano Borčič, dokumentarni portret, MMC RTV Slovenija, RTV 4, Ljubljana, april 2021, <https://4d.rtvsllo.si/arhiv/dokumentarni-portret/174490094>, pridobljeno 12. 4. 2021

- Žakelj Pediček, Sabina: Skrb države za slovenski film, Magistrsko delo, Ljubljana 2011, http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_zakelj-pedicek-sabina.pdf, pridobljeno 15. 1. 2021
- Zakonjšek, Veronika: Filmska vzgoja: od filmskega opismenovanja do izostrene kritične misli, Mad about film, Z apetitom za film, Zavod VIZO, Slovenija, februar 2019, <https://madaboutfilm.si/filmska-vzgoja-od-filmskega-opismenovanja-do-izostrene-kriticne-misli-2/>, pridobljeno 9. 9. 2020
- Zorman, Barbara: Pogledi nekaterih učiteljev, vključenih v projekt Razumevanje filma, na filmsko vzgojo, Kino!, Ljubljana, november 2019, <https://e-kino.si/clanki/pogledi-nekaterih-uciteljev-vkljucenih-v-projekt-razumevanje-filma-na-filmsko-vzgojo/>, pridobljeno 9. 9. 2020